

Márczi Imre

Kiűzetés a Kertből

A Biblia arról számol be, hogy Isten az embert megteremtése után olyan körülmények közé helyezte, ahol számára minden adva volt létének fenntartásához. Azaz-hogy... valami mégis hiányzott. Az első ember a paradicsomi mítosz szerint nem ismerte a létért való küzdelem embert próbáló erőfeszítéseit, sikereit és kudarcait. Ezt a bűnbeeséssel tudta csak kiprovokálni. Ezzel a hagyományos megítélés szerint az ember valami olyat tett, ami a teremtés rendjét felforgatta: mai napig érezhető nyomorúságunk egyenes következménye a tiltott gyümölcs élvezésének.

A szekularizált hagyomány felveti azt a kérdést, hogy igazában nem a „bűnbeesés” volt-e a teremtés utolsó mozzanata, amelyben az ember elnyerte végső formáját, tökéletességét? Persze ez a tökéletesség nem az Istené; ez merőben emberi, és talán nem is tökéletesség. Az eredeti, paradicsomi állapot elérhetetlen az ember számára, de talán nem is kívánatos. Másról, többről van szó. Arról, hogy szellemének korlátai, eszközeinek elégtelenségei és gyarló mivolta ellenére harmóniában éljen a világgal, a mindenséggel. Ez nem feltétlenül e világba zárt, immanens, távlatok nélküli lét: Ma is eleven tapasztalat az, hogy a lét nyitott a végtelenre. Nemcsak a vallás, hanem bármilyen józan emberi gondolkodás végtelen horizontok, lehetőségek felé mutat. A tér tehát szabad. De alkalmas-e az ember arra, hogy betöltse? Mintha valami képtelen ellentmondás állna fenn lehetőségei és képességei között. A bűnbeesés után tényleg megromlott az ember?

A kérdés mögött az ember önmagáról alkotott képe van, amely legalább annyira sejtelmes és ismeretlen, mint az Istenről alkotott

tudása. A „Mi az ember?” kérdésre nincs eleve adott válasz, mert átment rajtunk – és naponta átmegegy – a történelem. Az ember nem ártatlan többé, és bizonyos mértékben mindig foglya marad helyzetének. Ez nem jelenti az eszmények, vágyak, a transzcendens távlat feladását. Csak annyit jelent, hogy az „itt és most” az önként adódó kiindulási alap ahhoz, hogy az ember megértse önmagát. Persze az ember mai (holokauszt, atomkorszak utáni?) tudatát hiba lenne visszavetíteni régebbi korokba, és ennek alapján mondani ítéletet, mondjuk Ádám-Évának a kertben viselt dolgairól, vagy számon kérni Jézust, hogy miért nem adott ökológiai tanítást. Az indok egyszerű: Ha az ember nincs a tudás felhasználásához szükséges valami birtokában, az könnyen önmaga ellen fordulhat. Valami „meta-tudásról”, ezotérikus beavatkozásról vagy transzcendens emelkedettségről van szó? Nem, csak arról: tudni, ki vagyok és mit akarok. A paradicsomi történetnek talán az a leglényegesebb tanulsága, hogy az ember kilépett a számára eleve felkínált sablonból („identitásból”), s elindult egy maga választotta úton. De egy kicsit elsiette a dolgot, és egyet s mászt ott felejtett – leginkább a harmónia és a tolerancia, valamint a teljesség iránti érzékét. Az embert mintha azóta is üzné valami. Rohan, és mindenbe beleütközik: a természet, a másik ember és gyakran önmaga is akadályként jelentkezik számára. Miért van ez? Miért nem lehetőséget, együttműködésre alkalmas partnert lát az ember mindenben? Ezt a látását is otthagytá a Paradicsomban? Tény, hogy tiszta pillanataiban, egy-egy kiváló emberben felrémlik valami egy emelkedettebb létről, egy lehetséges jobb világról, s benne egy jobb emberről.

A történelem azonban azt mutatja, hogy az ember végzetesen belegabalyodott evilági, materiális létfeltételeinek megteremtésébe és fenntartásába. A fejlődés nem azt jelenti számára, hogy megkeresse vagy kimunkálja, felépítse a maga választotta, „Paradicsom utáni” identitását, hanem csak azt, hogy vándorló, nomád létét tökéletesítse. Hasonlattal élve: nem azt keresi, hogy merre menjen, hanem olyan járművet akar, amellyel minél gyorsabban lehet menni. De nem tudja, hogy hová. Mindenki számára nyilvánvaló ma már, hogy a technikai fejlődés az ember leglényegesebb igényeinek kielégítésében nem tud segíteni. Hol van olyan gép, amely vidámságra gerjeszti az embert, vagy kitartóbbá teszi, vagy amelytől türelmebbé lesz? Milyen technika segít abban, hogy megoldja önmagával fellépő konfliktusait? Hol az a tabletta, amelytől nagylelkűbbek leszünk?

Az ember a tanácstalanság helyzetében kénytelen visszanyúlni régebbi, sikeres vagy annak látszó mintákhoz. A természettől már jócskán eltávolodott városi ember szívesen eljátszik a gondolattal: Vissza a természethez! S közben nem veszi észre, hogy a „természet” a maga érintetlen, hamvas valóságában többé nem létezik, vagy legalábbis nem érhető el az ember számára. Ugyanakkor egyre világosabb az is, hogy a természethez fűződő kapcsolatát elvesztett ember elembertelenedik. A technika valóban sok mindent megold, és elképesztően hatékonyan teheti a munkát – azt a munkát, amelyet sikerül a technika alá szervezni. A fizikai munka terhét már ma is szinte teljes egészében leveheti a vállunkról. Emellett eddig elképzelhetetlen szolgáltatásokkal veszi körül az embert, olyan annyira, hogy az beleveszni látszik ezek kiválasztásába, kezelésébe,

fenntartásába – de mindenekelőtt megszerzésébe. Az embernek észrevétlenül fölébe nőtt a technika, de nem emelte ki a természetből. Úgy is mondhatnánk, hogy az embernek sikerült valamit létrehoznia a természettel szemben, de mivel maga is a természetben gyökerezik, ez a valami bizonyos értelemben önmaga ellen is fordul. Az ember a kettő között őrlődik: a természetet nem lehet lerázni, a technikáról nem mondhat le. Pontosabban nem tud lemondani. Elvben elképzelhető volna másfajta, technika nélküli világ, mivel azonban az ember a valóságban a technikai fejlődés útját választotta, ezen kénytelen továbbmenni.

De hová vezet ez? Egyelőre csak a környezettel való végzetes konfliktus vetíti előre egyre plasztikusabb árnyékát. Meg persze az ember–ember közötti is. Az embernek alkalmas, kellemes életter egyre kevesebb. A helyi háborúk már ma is részben ökológiai okokra vezethetők vissza.

Merre tovább? Elvben lehetne radikálisan új utat választani, de a valóság az, hogy az emberiség kényszerpályán mozog, és csak bizonyos pályamódosításra van mód. A világ jelenlegi gazdasági-hatalmi struktúráinak a stabilitás

az érdekük, így minden újítás sorsa azon fordul, hogy *meg tudja-e győzni a hatalmat arról, hogy nem kockáztat vele* semmit.

A régebbi korok hagyományaihoz, kultúráihoz való visszatérés problematikus, mivel elmúltak azok a körülmények, amelyek között az illető dolog megfelelő választ adott a kor, a környezet kihívásaira. Ma csak előre lehet menekülni. A technika segítségével kell legyőzni azokat a bajokat, amelyeket a technika hozott létre. Nem ellentmondás ez? Nem, ha a technika fogalmát kissé kitágítjuk a szó eredeti értelmében: a technika az eszközökkel és anyaggal, tágabb értelemben a környezettel, sőt az ember saját képességeivel való bánni tudás – méghozzá mestéri, művészi fokon.

Az ember evett a tudás fájának gyümölcséből, ezért kiűzetett a Paradicsomból. A tudás révén létrehozta a technikát, de az engedetlen eszköznek bizonyult a kezében, mivel az ember nem volt eléggé tudatában annak, hogy hogyan és mi célból használja azt. Megpróbált a paradicsomhoz hasonló kényelmet teremteni vele. Nem tudta azonban olyan magas fokon alkalmazni, hogy szellemének, ember voltának engedelmes szolgálja legyen. A technika ma is csak az anyag és az élet primitív formáinak terén van jelen számottevő mértékben. Ez annál is inkább meglepő, mert úgy tűnik, hogy már az ókorban is voltak olyan műhelyek, *szellemi központok, ahol ez a bizonyos alkalmazás magasabb fokon állt*, mint ma. Az egyiptomi piramisokban például nem is annyira a fizikai teljesítmény a csodálatra méltó, hanem az a szellemiség, tudás, szervező erő, amely azokat és a hozzájuk hasonló szellemi formákat létre tudta hozni, és képes volt

ezer éveken át működtetni. – Hol vagyunk ma ettől?

Talán itt lehetne kezdeni. Ki kellene tágítani a technika fogalmát, és át kellene értékelni az emberi szellemben elfoglalt helyét, tényleges viszonyát az emberhez. Tanulni lehetne régebbi vagy ma is élő más kultúráktól (például Afrika, Kelet), ahol az emberek nem egyszerűsítik le létüket az emberi test és az anyagi környezet viszonyára. A tudomány feltárta, begyűjtötte, rendszerezte ezeknek a kultúráknak a tárgyi világát, de nagyrészt ismeretlen maradt az a mód, ahogyan ezeket használták, és azok a funkciók, amelyeket ezek betöltöttek. Lehet, hogy jövőnk szempontjából lényegbevágó dolgokat tudhatnánk meg egy öreg nyírségi parasztembertől...

Fel kell készülni a „technika utáni” korra – mert nem kisebb kérdést kell megválaszolni: Az ember-e a jövő, vagy átmegy rajtunk a technika, mint egy úthenger? És ha az ember életben marad is, már nem az lesz, aki az úthengert csinálta.

Az ember számára van remény. Az értelem át tudja fogni a teljességet, túl tud lépni az „itt és most” gondján, és új dimenziót ad hozzá a dolgok szemléletéhez, amelyben kirajzolódhatnak az addig megoldhatatlannak látszó problémából kivezető utak. Bizonyos, hogy ma is egy ilyen szemléleti dimenzió-váltásra van szükség. Újra fel kell ismerni a teljesség fontosságát, és méríteni kell azokból a forrásokból, ahol ez bőségben megvan. Össze kell vetni mindazzal, amit ma az emberről, technikáról, környezetről és ezek viszonyáról tudunk. A kapott eredmények elemzése nyomán gyakorlati következtetésekre juthatunk...

Mindez egyszerűnek tűnhet, de tudjuk már, hogy néha a leginkább magától értetődő gondolat valamelyes megvalósításához is évszázadok szükségesek. Lesz-e ennyi időnk? A nyírségi paraszt nem kérdez. Szánt, vet, kaszál, és megeteti a marhákat.

(1992)

Forrás: Koinónia, 2021/3;
első megjelenés: Ökotáj Magazin

